สังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน: กรณีศึกษา วัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

The Four Holy Places of Buddhism in the Isan Local Artisan Tradition: A Case Study of Wat Latthikkawan, Wan Yai District, Mukdahan Province

รับบทความ	06/02/2569
แก้ไขบทความ	28/04/2569
ยอมรับบทความ	05/05/2569

ณัฐภัทร นาสว่าง* ประชา แสงสายัณห์ พิมพ์พร ไชยพร

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Nattapat Nasawang, Pracha Sangsayan, Pymporn Chaiyaporn

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Nattapat.cc09@gmail.com, pracha.s@chula.ac.th, pymporn.c@chula.ac.th

*ผู้ประพันธ์บรรณกิจ

บทคัดย่อ

สังเวชนียสถานเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา ที่ทำหน้าที่เป็นอนุสรณ์และเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธประวัติทั้ง 4 ได้แก่ การประสูติ การตรัสรู้ การแสดงพระปฐมเทศนา และการปรินิพพาน ในบริบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือดินแดนอีสาน การสร้างสังเวชนียสถานมีการตีความตามภูมิปัญญา และบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้สังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานปรากฏรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะตัว

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการออกแบบสังเวชนียสถานตามสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานในวัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร เนื่องจากเป็นพุทธสถานที่มีการจำลองสังเวชนียสถานไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ สันนิษฐานว่า เป็นสังเวชนียสถานประติมากรรมปูนปั้นสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานที่เก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคนี้อีกด้วย ซึ่งเป็นผลงานสร้างสรรค์ของพระครูบุ นันทวโร ผู้มีบทบาทสำคัญในงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมพื้นถิ่นอีสาน โดยมุ่งวิเคราะห์องค์ประกอบในพื้นที่ รูปแบบประติมากรรม และบทบาทของสถาปัตยกรรมในการถ่ายทอดคติธรรม โดยทำการวิเคราะห์จากการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสำรวจภาคสนามเพื่อบันทึกลักษณะทางกายภาพ

จากการศึกษาพบว่า สังเวชนียสถานภายในวัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร มีการจัดวางเป็นลำดับเชิงพื้นที่ที่สัมพันธ์กับการเล่าเรื่องในพระพุทธประวัติ โดยลำดับดังกล่าวมุ่งสร้างประสบการณ์และกระตุ้นสำนึกทางพุทธศาสนา คือ ความสังเวช โดยมีการจัดวางองค์ประกอบจากพื้นที่เปิดไปสู่พื้นที่ปิด ในระยะแรกเน้นการสร้างประติมากรรมลอยตัวกลางแจ้งที่เชื่อมโยงกับภูมิทัศน์ธรรมชาติ ต่อมามีการพัฒนาเป็นอาคารที่มีหลังคาเพื่อการอนุรักษ์ศิลปกรรม ลักษณะดังกล่าวสะท้อนอัตลักษณ์ของสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานที่เน้นความเป็นอิสระในการสร้างสรรค์ การผสมผสานศิลปกรรมพื้นบ้านเข้ากับพุทธศิลป์ และการใช้ประติมากรรมเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคติธรรมและความศรัทธา สังเวชนียสถานของวัดลัฏฐิกวันจึงไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ที่มีคุณค่าต่อการทำความเข้าใจแนวคิดการออกแบบพุทธสถานในบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน

***คำสำคัญ**: สังเวชนียสถาน สกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน แนวคิดการออกแบบ วัดลัฏฐิกวัน พระครูบุ นันทวโร*

Abstract

The Four Holy Places of Buddhism—Lumbini, Bodh Gaya, Sarnath, and Kushinagar—are sacred sites marking the Buddha's birth, enlightenment, first sermon, and parinirvana. In northeastern Thailand (Isan), these places are interpreted through local wisdom and context, producing distinctive regional forms. This study examines the design concept of the Four Holy Places in the Isan local artisan tradition at Wat Latthikkawan, Wan Yai District, Mukdahan Province, because it is a Buddhist site with complete replicas and is believed to contain the oldest stucco example of this tradition in the region. The work is attributed to Phra Khru Bu Nantavaro, a key figure in Isan art. Using documentary research, field survey, and physical documentation, the study analyzes spatial composition, sculptural forms, and architecture in conveying Buddhist doctrine and devotion.

Findings show a spatial sequence linked to the Buddha's life narrative, evoking reflection. The arrangement moves from open to enclosed spaces, beginning with freestanding outdoor sculptures integrated with the natural landscape and later developing into roofed structures for conservation. These features reflect the Isan artisan tradition: creative autonomy, blending folk art with Buddhist art, and sculpture as a medium for doctrine and faith. Thus, Wat Latthikkawan is both a symbolic religious site and a learning space for Buddhist site design.

Keywords*: The Four Holy Places of Buddhism, Isan local artisan tradition, design concept, Wat Latthikkawan, Phrakhu Bu Nantavaro*

บทนำ

สังเวชนียสถานมีที่มาจากความในมหาปรินิพพานสูตร คือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 4 แห่ง ในเมืองต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นอนุสรณ์และการระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธประวัติ ได้แก่ ลุมพินี (ประสูติ) พุทธคยา (ตรัสรู้) สารนาถ (แสดงปฐมเทศนา) และ กุสินารา (ปรินิพพาน) โดยในมิติทางพระพุทธศาสนาสถานที่เหล่านี้ถูกจัดเป็นรูปแบบของบริโภคเจดีย์ อันเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหรือที่เรียกว่า สังเวชนียสถาน 4 ตำบล อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ที่มีบทบาทในการโน้มน้าวให้พุทธศาสนิกชนเกิดความสลดสังเวช ความไม่ประมาทในธรรมและเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาไปพร้อมกัน สัญลักษณ์และสถาปัตยกรรมของสังเวชนียสถาน จึงทำหน้าที่เป็นกลไกที่นำเอาพระพุทธประวัติและคติคำสอนเชิงนามธรรม มาปรากฏเป็นรูปธรรม ส่งเสริมการปฏิบัติศรัทธาและเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับพุทธศรัทธาในบริบทสังคมไทย สังเวชนียสถาน มีบทบาทสำคัญทั้งในเชิงความเชื่อทางศาสนา การสืบทอดคติคำสอนผ่านพุทธศิลป์ และเป็นพื้นที่รองรับพิธีกรรมทางศาสนา ที่เชื่อมโยงศรัทธาของชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาอย่างยาวนาน

การถ่ายทอดพระพุทธประวัติสู่การสร้างสรรค์พื้นที่และงานสถาปัตยกรรม ถือเป็นกระบวนการแปลความหมายทางนามธรรมให้เป็นรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน จากการสำรวจพบว่า การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานยังมีอยู่ไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์เชิงสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่อธิบายถึงเหตุผลในการเลือกใช้รูปแบบพื้นที่ (space) ที่มีความแตกต่างกัน ระหว่างการจัดวางประติมากรรมกับภูมิสถาปัตยกรรม (landscape) ที่เน้นความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และการจัดวางประติมากรรมให้อยู่ร่วมกับงานสถาปัตยกรรม (architecture)

วัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร เป็นกรณีศึกษาที่มีความโดดเด่นและมีคุณค่าต่อการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นพุทธสถานที่มีการจำลองสังเวชนียสถานไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ สันนิษฐานว่า เป็นสังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานที่เก่าแก่ที่สุดอีกด้วย โดยภายในพื้นที่ของวัด นอกจากสังเวชนียสถานแล้ว ยังประกอบด้วยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมพื้นถิ่นอีสานที่หลากหลาย อาทิ สระโบกขรณี สิม (อุโบสถ) พระธรรมเจดีย์ ศาลารอยพระพุทธบาทจำลอง ที่มีความโดดเด่นด้วยศิลปกรรมปูนปั้นจำลองเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระพุทธประวัติ ซึ่งเป็นผลงานสร้างสรรค์ของพระครูบุ นันทวโร พระช่างผู้มีบทบาทสำคัญในงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมพื้นถิ่นอีสาน ท่านเป็นพระสงฆ์ที่ใช้ “ศรัทธา” เป็นเครื่องมือนำพาชุมชนในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สะท้อนถึงภูมิปัญญาการจัดการพื้นที่ที่เชื่อมโยงระหว่างคติธรรม และบริบททางกายภาพของพื้นที่ได้อย่างมีนัยสำคัญ จึงนำไปสู่การตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวคิดการออกแบบสังเวชนียสถานของวัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร ในบริบทของสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน การถ่ายทอดพระพุทธประวัติและคติธรรมทางศาสนาให้กลายเป็นงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง แนวคิดการออกแบบพุทธสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน วัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการออกแบบ รวมถึงประวัติความเป็นมาและปัจจัยทางศาสนา การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งศึกษาผลงานสร้างสรรค์และแนวคิดด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพระครูบุ นันทวโร รวมถึงวิเคราะห์และเปรียบเทียบอิทธิพลต่าง ๆ ที่มีผลต่อแนวทางการออกแบบ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดพระพุทธประวัติสู่การจัดสรรพื้นที่ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในบริบทของสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน ซึ่งทำให้วัดแห่งนี้มีความสำคัญและมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากวัดทั่วไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวคิดการออกแบบสังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานของวัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

“แนวคิดในการออกแบบ” หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดและแปลความหมายจาก “นามธรรม” อันได้แก่ เรื่องราวในพระพุทธประวัติ ให้ปรากฏเป็น “รูปธรรม” ผ่านการจัดสรรพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม บทความนี้จึงกำหนดกรอบการวิเคราะห์แนวคิดการออกแบบผ่าน 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

การจัดลำดับพื้นที่และความหมาย

มุ่งวิเคราะห์วิธีการวางผังกลุ่มอาคารและการกำหนดลำดับการเข้าถึงพื้นที่ (sequence) เพื่อวิเคราะห์ว่า ผู้ออกแบบใช้พื้นที่เป็นเครื่องมือในการเล่าเรื่องราวในพระพุทธประวัติและสร้างประสบการณ์การรับรู้อย่างไร

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ว่างกับสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการพื้นที่ในรูปแบบภูมิสถาปัตยกรรมกับงานประติมากรรม องค์ประกอบกลางแจ้งที่เน้นความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และรูปแบบสถาปัตยกรรมกับงานประติมากรรม อาคารที่มีหลังคาปกคลุม

กระบวนการสร้างสรรค์ในบริบทสกุลช่างพื้นถิ่น

ศึกษาการใช้คติธรรมทางศาสนาให้สอดคล้องกับภูมิปัญญา ทักษะเชิงช่าง และบริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อพิจารณาถึงอิสระในการออกแบบและการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากแบบแผนประเพณีนิยม

ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมมุ่งเน้นการศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) แนวคิดและความสำคัญของสังเวชนียสถาน ในมิติทางพุทธศาสนา 2) ประวัติและผลงานสร้างสรรค์ของพระครูบุ นันทวโร ในฐานะพระช่างสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน และ 3) การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมของวัดลัฏฐิกวัน นำไปสู่การวิเคราะห์แนวคิดการออกแบบสังเวชนียสถานในบริบทสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน

แนวคิดและความสำคัญของสังเวชนียสถานในมิติทางพุทธศาสนา

สังเวชนียสถาน หมายถึง สถานที่เนื่องด้วยพระพุทธประวัติ ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ 4 แห่ง ได้แก่ 1) ชาตสถาน หมายถึง สถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ คือ อุทยานลุมพินี 2) อภิสัมพุทธสถาน หมายถึง สถานที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ คือ โคนพระศรีมหาโพธิ์ ณ ตำบลพุทธคยา 3) ธัมมจักกัปปวัตตนสถาน หมายถึง สถานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัต-ตนสูตร คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า สารนาถ และ 4) ปรินิพพุตสถาน หมายถึง สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน คือ สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา (ฉวีวรรณ สกุลสุพิชญ์ และคณะ, 2568)

ในมิติทางพุทธศาสนา สังเวชนียสถานไม่ได้เป็นเพียงสถานที่เชิงกายภาพ หากยังเป็นสถานที่อันเป็นเหตุให้เกิดความสังเวช คือ ความสะเทือนใจ ความตระหนักรู้ และการระลึกถึงสัจธรรมแห่งชีวิตตามคำสอนในพระพุทธศาสนา (ฉวีวรรณ สกุลสุพิชญ์ และคณะ, 2568) โดยมีนัยสำคัญทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา และจิตวิญญาณ ซึ่งกระตุ้นให้พุทธศาสนิกชนเกิดความตื่นรู้ทางจิตใจ ระลึกถึงความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตนถาวร (อนัตตา) อันเป็นหัวใจของพระธรรมคำสอน

นอกจากความหมายเชิงนามธรรมแล้ว สังเวชนียสถานยังประกอบด้วยองค์ประกอบทางกายภาพที่จับต้องได้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องบ่งชี้ตำแหน่งทางประวัติศาสตร์และกรอบพื้นที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (Geary & Shinde, 2021) โครงสร้างสถาปัตยกรรม เช่น เจดีย์หรือสถูป ทำหน้าที่เป็นหมุดหมายเชิงพื้นที่ที่กำหนดตำแหน่งของเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธประวัติ และในหลายกรณียังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์แห่งการระลึกถึงบุคคลหรือวาระอันศักดิ์สิทธิ์ (ทวีวัฒน์ จิตติเวทย์กุล, 2564) ขณะเดียวกันภูมิทัศน์โดยรอบ อาทิ ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ สระน้ำ และเส้นทางการเดินแสวงบุญ มีบทบาทในการกำกับการเคลื่อนที่และประสบการณ์เชิงพิธีกรรมของผู้แสวงบุญ (Geary & Shinde, 2021)

สังเวชนียสถานในบริบทวัฒนธรรมอีสาน

จากการทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจพบว่า คตินิยมการสร้างสังเวชนียสถานจำลองในบริบทวัฒนธรรมอีสาน มีการปรากฏหลักฐานเชิงประจักษ์ไม่แพร่หลายนักเมื่อเทียบกับการสร้างพุทธสถานประเภทอื่น โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับ “สัตตมหาสถาน” สถานที่สำคัญ 7 แห่งที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับเสวยวิมุตติสุขหลังการตรัสรู้ ดังปรากฏในพระพุทธประวัติ สัตตมหาสถานที่สร้างขึ้นมา

ภายหลังตามแนวคิดดังกล่าวมีอยู่ 3 แห่ง อยู่ที่ประเทศพม่าหนึ่งแห่ง และที่ประเทศไทยสองแห่งคือที่วัดเจดีย์ยอด จังหวัดเชียงใหม่ และที่วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย (ไกรฤกษ์ ดวงดี, 2557)

อย่างไรก็ตาม แม้ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบในลักษณะสังเวชนียสถานจำลองในระดับสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานจะมีอยู่อย่างจำกัด แต่การปรากฏหลักฐานของสังเวชนียสถานจำลอง ณ วัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร ถือเป็นกรณีศึกษาที่มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นสังเวชนียสถานที่มีความเก่าแก่และสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่ปรากฏหลักฐานในงานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานในขณะนี้

เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานภายใต้การสร้างสรรค์ของกลุ่มสกุลช่างพื้นบ้าน สามารถตีความเชิงปรัชญาผ่านองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ได้แก่ ความเรียบง่ายที่สะท้อนผ่านรูปทรงอาคารและการจัดการที่ว่างเพื่อประโยชน์ใช้สอยอย่างตรงไปตรงมาสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมสามัญ ความเป็นอิสระในการสร้างสรรค์อันเป็นหัวใจสำคัญที่ก่อให้เกิดความหลากหลายเชิงสุนทรียภาพโดยปราศจากข้อจำกัดทางจารีตฉันทลักษณ์ที่เคร่งครัดอย่างงานช่างหลวง และความเป็นสัจนิยมในการเลือกใช้วัสดุที่มุ่งเน้นความเหมาะสมตามกาลเทศะแห่งฐานานุรูปและฐานานุศักดิ์ ซึ่งแสดงออกผ่านปรัชญาความพอเพียงและการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างมีนัยสำคัญ (ติ๊ก แสนบุญ, 2558)

ประวัติและผลงานสร้างสรรค์ของพระครูบุ นันทวโร

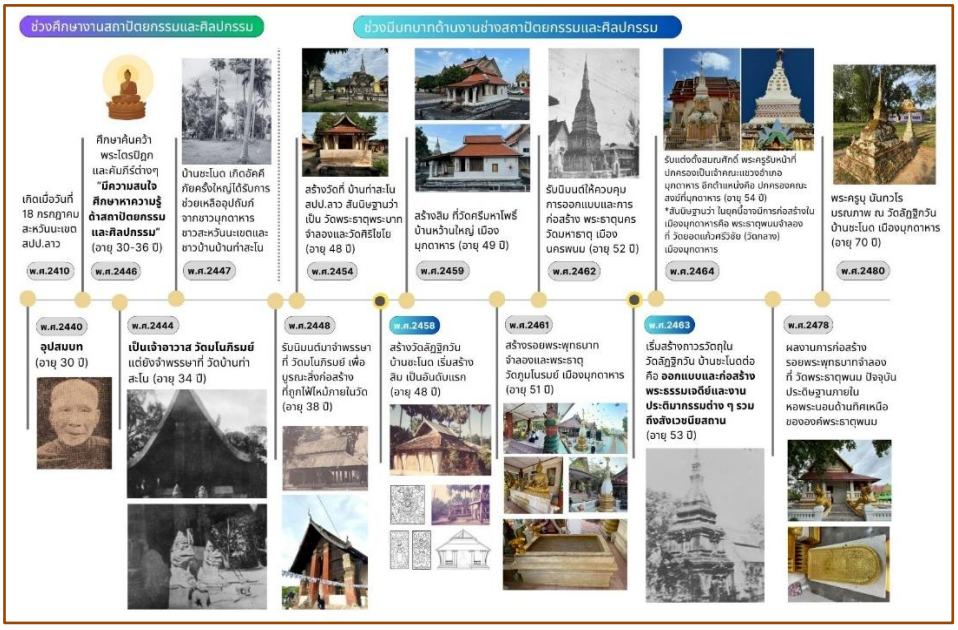
เมื่อก้าวเข้าสู่กลางพุทธศักราช 2400 ในดินแดนอีสานปรากฏพระสงฆ์องค์สำคัญ คือ พระครูวิโรจน์รัตโนบล (บุญรอด นนฺตโร) ซึ่งมีบทบาทด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ท่านเป็นผู้นำในการบูรณะและก่อสร้างพุทธสถาปัตยกรรมที่สำคัญหลายแห่ง โดยเฉพาะการบูรณะพระธาตุพนม ในปี พ.ศ. 2444 (กรมศิลปากร, 2522) พระบรมเจดีย์อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยและลาว ด้วยบทบาทหน้าที่ของท่านจึงเป็นต้นแบบของพระภิกษุสงฆ์ที่เป็น “พระช่าง” ผู้ผสานความรู้ทางพระธรรมกับทักษะงานช่าง เพื่อสร้างและรักษาพุทธสถาปัตยกรรมที่งดงาม และในช่วงเวลาดังกล่าว ยังปรากฏพระเถระผู้มีทักษะงานช่างที่โดดเด่นอีกหลายรูปที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ และส่งต่อภูมิปัญญาช่างท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

พระครูบุ นันทวโร เป็นพระภิกษุสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญและได้รับความเคารพศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศไทยและประเทศลาว โดยเฉพาะในพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงบริเวณจังหวัดนครพนม จังหวัดมุกดาหาร และแขวงสะหวันนะเขต เกิดเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2410 ณ บ้านท่าสะโน แขวงสะหวันนะเขต ในวัยเยาว์ นายบุ (ในสมัยนั้นยังไม่มีการใช้นามสกุล) มิได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียน เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว สถานศึกษาที่ครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่ยังไม่มีความพร้อม โดยเฉพาะในเขตชนบทห่างไกล (คณะกรรมการจัดงานสมโภช 300 ปี วัดลัฏฐิกวัน, 2530)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2440 นายบุ มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจึงเข้ารับการอุปสมบท ณ สิม (อุโบสถ) วัดบ้านท่าสะโน และได้รับนามฉายาว่า “นันทวโร” ตลอดระยะเวลา 6 พรรษาแรกที่จำพรรษา ท่านได้มุ่งมั่นศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ จากพุทธสถานหลายแห่งจนมีความรู้แตกฉานกว้างขวาง ขณะเดียวกันท่านยังให้ความสนใจศึกษาหาความรู้ในด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมควบคู่กันไปด้วย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2463 พระบุ นันทวโร ได้สอบเป็นพระอุปัชฌาย์ ณ มณฑลอุดรธานี และได้รับตราตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ พร้อมรับตำแหน่งเจ้าคณะแขวง ณ วัดศรีมงคลใต้ อำเภอมุกดาหาร เพื่อทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์สืบมา (คณะกรรมการจัดงานสมโภช 300 ปี วัดลัฏฐิกวัน, 2530)

พระครูบุ นันทวโร มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านของสงฆ์และในด้านงานช่างสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการออกแบบก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานและโบราณวัตถุในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2448–2464 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (คณะกรรมการจัดงานสมโภช 300 ปี วัดลัฏฐิกวัน, 2530) อาทิ สิม พระธาตุ สังเวชนียสถาน และงานประติมากรรมปูนปั้นต่าง ๆ เป็นต้น ด้วยคุณูปการและจากการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์เหล่านี้ คนในท้องถิ่นจึงให้ความเคารพนับถือโดยเรียกท่านว่า “ญาท่าน” โดยในภาษาพื้นถิ่นอีสานหมายถึง คำเรียกยกย่องพระเถระผู้ใหญ่ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญสูงและมีพรรษาอาวุโส (จากการสัมภาษณ์ผู้ไม่ประสงค์แสดงตน, 2568)

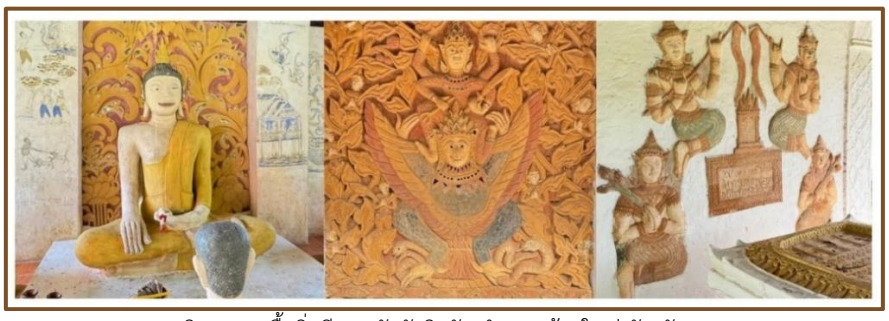
ผลงานของพระครูบุ นันทวโร มีความโดดเด่นในด้านการออกแบบและการก่อสร้างสถาปัตยกรรม รวมถึงงานศิลปกรรมที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์และความเป็นสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน จากการศึกษาและการสำรวจภาคสนามรวมถึงการพิจารณาร่องรอยทางกายภาพของงานก่อสร้าง พบว่า ผลงานของพระครูบุ นันทวโร สะท้อนความรู้และความเข้าใจในวัสดุและเทคนิคการก่อสร้างพื้นถิ่นอีสานอย่างมีนัยสำคัญ โดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น อาทิ ดินจี่ หรืออิฐดินเผา การใช้ดินผสมยางไม้เป็นวัสดุประสาน ซึ่งช่วยเพิ่มความคงทนของโครงสร้าง อีกทั้งยังปรากฏการใช้ปูนปั้นเพื่อขึ้นรูปและตกแต่งองค์ประกอบทางประติมากรรมต่าง ๆ อันแสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในการก่ออิฐถือปูนและงานประติมากรรมปูนปั้นของพระครูบุ นันทวโร ทั้งนี้ แม้รายละเอียดเชิงช่างบางประการอาจไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดทุกขั้นตอน แต่หลักฐานทางรูปแบบและงานก่อสร้างสามารถอนุมานได้ว่า ท่านมีความสนใจและความชำนาญเฉพาะด้านในกระบวนการก่อสร้างศาสนสถาน

ภาพ 1 ประวัติและผลงานสร้างสรรค์ พระครูบุ นันทวโร

ที่มา : พัฒนาโดย ผู้วิจัย, 2568

ผลงานสร้างสรรค์และการกำกับดูแลของพระครูบุ นันทวโร สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ท่านได้สั่งสมจากประสบการณ์การปฏิบัติงานและการศึกษาด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ผลงานดังกล่าวแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากงานในสกุลช่างหลวงหรือแบบแผนประเพณี โดยปรากฏลักษณะเด่น อาทิ การก่อสร้างประติมากรรมปูนปั้นที่มีความเป็นอิสระในการออกแบบลวดลายพรรณพฤกษาท้องถิ่น ตลอดจนประติมากรรมพระพุทธรูปที่มีรูปแบบเฉพาะ อาทิ พระเศียรของพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ และพระโอษฐ์กว้าง เป็นต้น

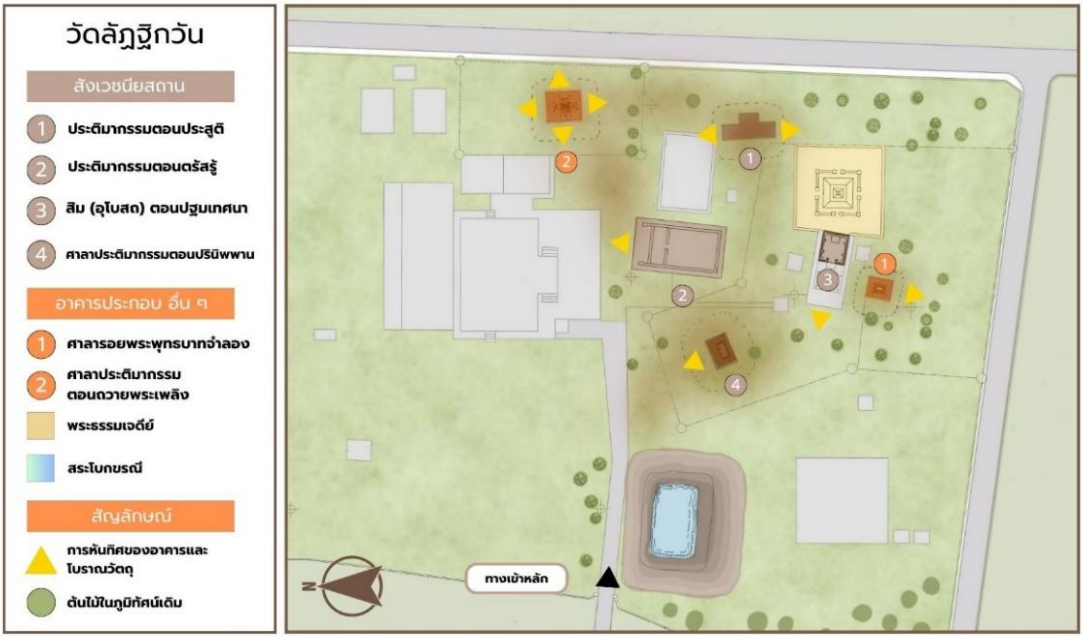
ภาพ 2 ศิลปกรรมพื้นถิ่นอีสาน วัดสัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

ที่มา : ผู้วิจัย, 2568

การเน้นเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและคติความเชื่อพื้นถิ่น ถ่ายทอดผ่านการตีความของพระภิกษุสงฆ์ผู้มีความสามารถในการออกแบบและก่อสร้าง ผลงานเหล่านี้ยังเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงคุณค่าและความหมายในบริบทของวัฒนธรรมพื้นถิ่นอีสานแถบลุ่มน้ำโขง สิ่งเหล่านี้ถือเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ท่านได้สร้างสรรค์ไว้ในบวรแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งยังคงเป็นที่เคารพและศรัทธาของพุทธศาสนิกชนท้องถิ่นจวบจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของวัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

วัดลัฏฐิกวัน ตั้งอยู่ตำบลชะโนด อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร ในชุมชนบ้านชะโนดติดริมฝั่งแม่น้ำโขงอายุราว 300 ปี วัดแห่งนี้ก่อตั้งเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2458 โดย พระครูบุ นันทวโร ซึ่งเดิมเป็นวัดร้าง ในอดีตเป็นวัดป่า จึงปลูกต้นตาลไว้รอบวัดจำนวนมากจนได้ชื่อว่า “ลัฏฐิกวัน” แปลว่า “สวนตาลหนุ่ม” (สำนักศิลปากรที่ 9 อุบลราชธานี, (ม.ป.ป.)) ปัจจุบันชาวบ้านยังเรียกชื่อ “วัดป่าตาล” ตามสภาพแวดล้อม ซึ่งถือเป็นงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมพื้นถิ่นอีสาน อีกทั้งยังเป็นผลงานด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่สำคัญที่สุดของพระครูบุ นันทวโร ในดินแดนไทย เนื่องด้วยความสำคัญทางประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ยังคงปรากฏอยู่มากที่สุดในปัจจุบัน ภายในวัดมีพุทธสถาปัตยกรรมที่สำคัญ อาทิ สิม (อุโบสถ) สังเวชนียสถาน พระธรรมเจดีย์ ศาลารอยพระพุทธบาท สระโบกขรณี เป็นต้น ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา หากยังสะท้อนถึงภูมิปัญญาและแนวคิดของพระครูบุ นันทวโร ที่ถ่ายทอดผ่านการออกแบบและการก่อสร้างอันมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในบริบทของสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน

ภาพ 3 แผนผังวัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

ที่มา : พัฒนาจากแบบผังบริเวณวัด สำนักศิลปากรที่ 9 อุบลราชธานี โดย ผู้วิจัย, 2569

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องในข้างต้นชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญ ถึงแม้สังเวชนียสถานจะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีกรอบความหมายและรูปแบบการออกแบบซึ่งยึดโยงกับพระพุทธประวัติและคติทางศาสนาเป็นหลัก แต่การตีความผ่านสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานที่วัดลัฏฐิกวันมีลักษณะพิเศษที่ผสมผสานระหว่างภูมิสถาปัตยกรรมและงานสถาปัตยกรรมเข้าด้วยกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยการจัดวางองค์ประกอบประติมากรรมปูนปั้นกลางแจ้งในระยะแรกที่เน้นความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ก่อนการพัฒนาสู่อาคารที่มีหลังคาปกคลุมในระยะต่อมาตามแนวคิดของเจ้าอาวาสรุ่นหลัง

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีเป้าหมายในการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมา อิทธิพลและปัจจัยทางศาสนา สังคมและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนผลงานสร้างสรรค์ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพระครูบุ นันทวโร ที่อาจนำไปสู่การวิเคราะห์แนวคิด

การออกแบบสังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานของวัดลัฏฐิกวัน เพื่อให้การกำหนดขอบเขตการศึกษามีความชัดเจนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่

กำหนดพื้นที่การศึกษาโดยมุ่งเน้นที่วัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พระครูบุ นันทวโร มีบทบาทสำคัญในการออกแบบและก่อสร้างบูรณะปฏิสังขรณ์งานด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ตั้งของสังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน

ภาพ 4 แสดงขอบเขตพื้นที่ในการศึกษา

ที่มา : ผู้วิจัย, 2568

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการศึกษามากขึ้น จำเป็นต้องศึกษางานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่มีความเกี่ยวข้อง ในบริเวณเขตลุ่มแม่น้ำโขง ครอบคลุมจังหวัดนครพนม จังหวัดมุกดาหาร ประเทศไทย และบ้านท่าสะโน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อันเป็นผลงานสร้างสรรค์ของพระครูบุ นันทวโร อาทิ 1) รอยพระพุทธบาทจำลอง วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร จังหวัดนครพนม 2) วัดมหาธาตุ พระธาตุนคร จังหวัดนครพนม 3) วัดมโนภิรมย์ บ้านชะโนด จังหวัดมุกดาหาร 4) วัดยอดแก้วศรีวิชัย พระธาตุพนมจำลอง จังหวัดมุกดาหาร 5) วัดพระธาตุพระบาทจำลอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ 6) วัดสิริไชโย บ้านท่าสะโน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ขอบเขตด้านเวลา

ศึกษาประวัติและผลงานของพระครูบุ นันทวโร ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2410–2480 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ท่านมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม โดยเฉพาะผลงานที่มีความสำคัญ คือ สังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานของวัดลัฏฐิกวัน

ศึกษาประวัติศาสตร์ งานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในวัดลัฏฐิกวัน ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2458–2480 ซึ่งเป็นช่วงเวลาในการก่อตั้งและการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมภายในวัด

ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิดการออกแบบสังเวชนียสถานจำลองผ่านองค์ประกอบทางกายภาพที่มีความสัมพันธ์กัน ได้แก่ 1) งานประติมากรรม ศึกษาการถ่ายทอดเรื่องราวในพระพุทธประวัติผ่านงานประติมากรรมปูนปั้นลอยตัวในมิติของรูปแบบพุทธศิลป์และอัตลักษณ์สกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน 2) งานสถาปัตยกรรม การจัดสรรที่ว่างและการกำหนดลำดับการเข้าถึงพื้นที่ 3) สภาพภูมิทัศน์ ศึกษาการวางผังบริเวณ และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งก่อสร้างกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติภายในวัด

ระเบียบวิธีการศึกษา

ศึกษาภาคเอกสารทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับพระครูบุ นันทวโร รวมทั้งภาคเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่น ๆ โดยใช้การวิเคราะห์จากเอกสาร โดยมุ่งเน้นศึกษาเอกสารชั้นต้น ที่สมบูรณ์ด้วยความแท้จริงเป็นอันดับแรก เป็นต้นว่า งานศิลปะและวรรณกรรม ประกาศทางราชการ จดหมายเหตุ พงศาวดาร ภาพถ่ายเก่า ตลอดจนรายงานการค้นคว้าของผู้ทรงคุณวุฒิ ในกรณีที่ไม่สามารถสืบค้นหาเอกสารชั้นที่หนึ่งเพื่อใช้เป็นหลักฐาน ใช้เอกสารชั้นที่สองเป็นต้นว่า เอกสารที่คัดลอกและเอกสารที่เขียนขึ้นโดยใช้ข้อคิดเห็นของผู้อื่น เช่น หนังสือ วารสาร บทความ วิทยานิพนธ์ เอกสารที่ไม่ได้มีการตีพิมพ์และเอกสารอื่น ๆ

จากเอกสารต้นฉบับเกี่ยวกับวัดลัฏฐิกวัน และพระครูบุ นันทวโร ปรากฏในปริมาณจำกัด จึงจำเป็นต้องอ้างอิงจากหลักฐานที่สมบูรณ์ และที่ยังคงปรากฏเป็นประจักษ์ในปัจจุบันเป็นหลัก โดยอ้างอิงจาก “หนังสืออนุสรณ์บ้านชะโนดอายุครบ 300 ปี : ประวัติบ้านชะโนด (คณะกรรมการจัดงานสมโภช 300 ปี วัดลัฏฐิกวัน, 2530)” เป็นแหล่งข้อมูลหลัก อันเป็นเอกสารชั้นต้นเดียวที่บันทึกข้อมูลอย่างเป็นทางการและมีความน่าเชื่อถือในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น

เก็บข้อมูลลักษณะทางกายภาพของผลงานสร้างสรรค์ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพระครูบุ นันทวโร ในสภาพปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นสำรวจในพื้นที่วัดลัฏฐิกวัน อันเป็นที่ตั้งของสังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน โดยใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม การสำรวจรังวัด และการบันทึกภาพ

การสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้หรือผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น พระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนบุคคลในชุมชนที่เป็นผู้มีความรู้และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพื้นที่ตั้ง

วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์แนวคิดการออกแบบสังเวชนียสถาน

สรุปผลแนวคิดการออกแบบสังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานของวัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร และข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิเคราะห์

การศึกษาสังเวชนียสถานวัดลัฏฐิกวัน

สังเวชนียสถานภายในวัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์เชิงพุทธศาสนา ที่เล่าเรื่องพระพุทธประวัติที่สำคัญ ประกอบด้วย 1) ประติมากรรมปูนปั้นตอนประสูติ 2) ประติมากรรมปูนปั้นตอนตรัสรู้ 3) สิมหรืออุโบสถตอนปฐมเทศนา และ 4) ศาลาประติมากรรมปูนปั้นตอนปรินิพพาน ซึ่งแต่ละองค์ประกอบทำหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์ รวมถึงสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน อีกทั้งยังมีพื้นที่และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและอาจมีความเกี่ยวข้องในเรื่องแนวคิดการออกแบบสังเวชนียสถานภายในวัด คือ ศาลารอยพระพุทธบาทจำลอง ศาลาประติมากรรมปูนปั้นตอนถวายพระเพลิง และสระโบกขรณี

ภาพ 5 แผนผังวัดลัฏฐิกวัน แสดงภาพและตำแหน่งสังเวชนียสถาน

ที่มา : พัฒนาจากแบบผังบริเวณวัด สำนักศิลปากรที่ 9 อุบลราชธานี โดย ผู้วิจัย, 2569

ประติมากรรมปูนปั้นตอนประสูติ เป็นพื้นที่ที่สร้างขึ้นเพื่อจำลองเหตุการณ์การประสูติของพระพุทธเจ้า ตามเนื้อหาในพระพุทธประวัติ โดยประกอบด้วยประติมากรรมปูนปั้นลอยตัวรูปพระนางสิริมหามายา ซึ่งทรงเป็นพระพุทธมารดาของเจ้าชายสิทธัตถะ พร้อมด้วยหมู่บริวารและเหล่าเทพยดาที่รายล้อมเพื่อร่วมสักการะและสรรเสริญ นอกจากนี้ยังปรากฏประติมากรรมปูนปั้นรูปพระพรหมกำลังถวายฉลองพระบาทแด่เจ้าชายสิทธัตถะ (สำรวจเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2568) โดยพระครูบุ นันทวโร สร้างประติมากรรมปูนปั้นตอนประสูติไว้ใต้ต้นรังในอดีต (คณะกรรมการจัดงานสมโภช 300 ปี วัดลัฏฐิกวัน, 2530) สันนิษฐานว่า ในระยะแรกของการก่อสร้างประติมากรรมดังกล่าวตั้งอยู่ในพื้นที่กลางแจ้ง ไม่มีหลังคาคลุม และจัดวางในลักษณะประติมากรรมที่ผสานเข้ากับภูมิทัศน์โดยรอบ

ประติมากรรมปูนปั้นตอนตรัสรู้ เป็นพื้นที่ที่จำลองเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธประวัติ คือ การที่พระพุทธเจ้าทรงเอาชนะพญามารและบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ภายในประกอบด้วยประติมากรรมปูนปั้นลอยตัวรูปพระพุทธเจ้าประทับบนบัลลังก์ แสดงถึงช่วงขณะแห่งการตรัสรู้ พร้อมด้วยประติมากรรมรูปพระแม่ธรณีบีบมวยผม รูปพญามารซึ่งสื่อถึงอุปสรรคที่เข้ามาขัดขวางการบรรลุธรรม (สำรวจเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2568) โดยพระครูบุ นันทวโร สร้างพระพุทธรูปปางตรัสรู้และผจญมารไว้ใต้ร่มต้นพระศรีมหาโพธิ์อดีต (คณะกรรมการจัดงานสมโภช 300 ปี วัดลัฏฐิกวัน, 2530) สันนิษฐานว่า ในช่วงเริ่มต้นของการก่อสร้างประติมากรรมตั้งอยู่ในพื้นที่กลางแจ้ง ไม่มีหลังคาคลุม และมีลักษณะเป็นงานประติมากรรมที่จัดวางอยู่บนภูมิทัศน์ธรรมชาติเช่นเดียวกันกับประติมากรรมปูนปั้นตอนประสูติ

สิม หรืออุโบสถตอนปฐมเทศนา เป็นอาคารที่จำลองเหตุการณ์หลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า กล่าวคือ การแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ ภายในอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นพระประธาน พร้อมด้วยประติมากรรมปูนปั้นพระปัญจวัคคีย์ ซึ่งจัดแสดงในลักษณะที่สะท้อนบรรยากาศขณะทรงแสดงธรรม นอกจากนี้ ภายในอุโบสถยังมีจิตรกรรมฝาผนังหรือฮูปแต้มที่ถ่ายทอดเรื่องราวจากทศชาติชาดกของพระพุทธเจ้า (สำรวจเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2568) และสิม (อุโบสถ) เป็นสิ่งก่อสร้างแรกที่พระครูบุ นันทวโร สร้างขึ้นภายในวัดลัฏฐิกวัน (คณะกรรมการจัดงานสมโภช 300 ปี วัดลัฏฐิกวัน, 2530)

ศาลาประติมากรรมปูนปั้นตอนปรินิพพาน เป็นอาคารที่จำลองเหตุการณ์การเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ภายในอาคารประดิษฐานประติมากรรมปูนปั้นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของพื้นที่ ผนังด้านหลังประดับด้วยประติมากรรมปูนปั้นรูปพุทธสาวก ด้านนอกอาคารมีประติมากรรมลอยตัวรูปเหล่ากษัตริย์ในอิริยาบถยกพระหัตถ์ถวายความอาลัยตามที่ปรากฏในพระพุทธประวัติ (สำรวจเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2568)

ศาลารอยพระพุทธบาทจำลอง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารโถงเปิดโล่งสามทิศ ผนังด้านหลังประดับด้วยลวดลายประติมากรรมปูนปั้นรูปเทพยดา (สำรวจเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2568) การจำลองรอยพระพุทธบาทมีความสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมอีสานแถบลุ่มน้ำโขงที่มีคติความเชื่อเรื่องรอยพระพุทธบาทปรากฏชัดในตำนานพระอุรังคธาตุ ว่าด้วยการเสด็จจาริกของพระพุทธเจ้าและทรงประทับรอยพระบาทไว้ในพื้นที่ต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในพื้นที่สำคัญอย่างรอยพระพุทธบาท วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร (เบญจพร คล้ายเกตุ, 2564) ด้วยเหตุนี้สันนิษฐานได้ว่า คติความเชื่อจากตำนานอุรังคธาตุอาจเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้คติการสร้างรอยพระพุทธบาทจำลองได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในพื้นที่วัฒนธรรมอีสานแถบลุ่มน้ำโขง

ศาลาประติมากรรมปูนปั้นตอนถวายพระเพลิง เป็นอาคารที่จำลองเหตุการณ์ตอนถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้า มีลักษณะเป็นศาลาเปิดโล่ง 4 ทิศ จุดศูนย์กลางของพื้นที่คือประติมากรรมปูนปั้นรูปโลงพระบรมศพซึ่งตั้งอยู่บนแท่นสูง ส่วนท้ายของโลงพระบรมศพปรากฏประติมากรรมปูนปั้นลอยตัวรูปพระมหากัสสปะในอิริยาบถถวายบังคมพระบรมศพแทบเบื้องพระบาทที่ยื่นออกมาจากโลงพระบรมศพ แสดงถึงความเคารพสูงสุดต่อพระพุทธเจ้า (สำรวจเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2568)

สระโบกขรณี เป็นแหล่งน้ำภายในวัด ซึ่งในอดีตมีบทบาทสำคัญในการใช้เป็นแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและอุปโภคภายในวัดตลอดจนการใช้น้ำในการประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ (จากการสัมภาษณ์ผู้ไม่ประสงค์แสดงตน, 2568) สระโบกขรณีจึงสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ศาสนสถานกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการเกื้อหนุนวิถีชีวิตของพระสงฆ์และชุมชนวัดโดยรอบ

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมและประติมากรรม

จากการศึกษาสังเวชนียสถานพบว่า ประติมากรรมปูนปั้นและอาคารสถาปัตยกรรมภายในวัดลัฏฐิกวัน มีความสัมพันธ์กันในลักษณะการสร้างพื้นที่จำลองเหตุการณ์ในพระพุทธประวัติ ที่ส่งเสริมความหมายซึ่งกันและกันผ่านกลไกทางสถาปัตยกรรม ดังนี้

ตอนประสูติและตรัสรู้ ในระยะแรกของการสร้างสรรค์โดยพระครูบุ นันทวโร สันนิษฐานว่า แนวคิดหลักคือการใช้ “ภูมิสถาปัตยกรรม” เป็นเครื่องมือในการเล่าเรื่องราวในพระพุทธประวัติ โดยเฉพาะในตอนประสูติและตอนตรัสรู้ ที่มีการจัดวางประติมากรรมปูนปั้นแบบลอยตัวไว้กลางแจ้ง ดังปรากฏในประวัติการสร้างวัดลัฏฐิกวัน (คณะกรรมการจัดงานสมโภช 300 ปี วัดลัฏฐิกวัน, 2530) ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เป็นที่ว่าง สันนิษฐานว่า การออกแบบมุ่งเน้นการจำลองบรรยากาศให้สอดคล้องกับเรื่องราวในพระพุทธประวัติที่เป็นเหตุการณ์สำคัญมักเกิดขึ้นในพื้นที่เปิดโล่ง ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนสามารถปฏิสัมพันธ์กับงานศิลปกรรมได้อย่างอิสระรอบทิศทางเสมือนได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์จริง ในยุคต่อมาปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศส่งผลต่อความคงทนของงานประติมากรรมปูนปั้น จึงนำไปสู่การสร้างอาคารสถาปัตยกรรม คือ การใช้ศาลาครอบประติมากรรมปูนปั้นตอนประสูติ และการใช้วิหารครอบประติมากรรมปูนปั้นตอนตรัสรู้ ตามแนวคิดของเจ้าอาวาสในรุ่นหลัง (จากการสัมภาษณ์ผู้ไม่ประสงค์แสดงตน, 2568) การเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่เปิดสู่พื้นที่ปิดล้อมในมิตินี้จึงมีนัยสำคัญเพื่อการอนุรักษ์ทางกายภาพ เพื่อป้องกันการเสื่อมสภาพของงานพุทธศิลป์พื้นถิ่นภายในวัด

ตอนปฐมเทศนา การเลือกใช้สิม (อุโบสถ) ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดและอาคารประธานที่พระครูบุ นันทวโร สร้างขึ้นเป็นลำดับแรกภายในวัดลัฏฐิกวัน (คณะกรรมการจัดงานสมโภช 300 ปี วัดลัฏฐิกวัน, 2530) เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปตอนปฐมเทศนาในปางมารวิชัย เนื่องจากโดยคติการสร้างศาสนสถานทั่วไปมักจะสร้างสิมเป็นอันดับแรกเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และสถานที่ประกอบสังฆกรรม ซึ่งสอดคล้องกับประวัติการสร้างวัดลัฏฐิกวัน โดยทั่วไปภายในอุโบสถมักนิยมประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย (วิภา จิรภาไพศาล, 2568) อันเป็นสัญลักษณ์ของพุทธจริยาตอนการหลุดพ้นจากกิเลสและการตรัสรู้ ภายในสิมแห่งนี้ยังปรากฏประติมากรรมปูนปั้นพระปัญจวัคคีย์ซึ่งสื่อถึงเหตุการณ์ตอนปฐมเทศนาอีกด้วย จึงสันนิษฐานได้ว่า เหตุที่พระครูบุ นันทวโรใช้อาคารสิม (อุโบสถ) เป็นพื้นที่แสดงเหตุการณ์ปฐมเทศนา เนื่องจากอุโบสถเป็นสัญลักษณ์ของการอุปสมบทและเป็นสถานที่ประกอบ

สังฆกรรม ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ในพระพุทธประวัติที่การปฐมเทศนานำไปสู่การอุปสมบทของพระอัญญาโกณฑัญญะ ภิกษุรูปแรกหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การประดิษฐานประติมากรรมดังกล่าวภายในสิมวัดลัฏฐิกวันจึงสะท้อนถึงแนวคิดการให้ความสำคัญแก่ “การประกาศธรรม” ผ่านสถาปัตยกรรมที่ลักษณะปิดล้อมและสงบนิ่ง เพื่อเน้นความสำคัญของพระประธานและกลุ่มพระปัญจวัคคีย์ให้โดดเด่นสอดคล้องกับบริบทในพุทธประวัติอย่างมีนัยสำคัญ

ตอนปรินิพพาน อาคารสถาปัตยกรรมทำหน้าที่จำกัดและกำหนดทิศทางของการมองเห็น โดยใช้ระนาบผนังและหลังคาปกคลุมเพื่อลดทอนการรับรู้สิ่งเร้าภายนอก และมุ่งเน้นความสนใจไปยังประติมากรรมพระพุทธรูปปางไสยาสน์ภายใน ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนสภาวะทางอารมณ์ ซึ่งเอื้อต่อการตระหนักรู้ในสัจธรรมเรื่องความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ตามคติแห่งความสังเวชได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากการศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดการออกแบบสังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน ของวัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร พบว่า แนวคิดหลักในการออกแบบของพระครูบุ นันทวโร คือการใช้สถาปัตยกรรมเป็นเครื่องมือในการสอนธรรม โดยไม่ได้มุ่งเน้นเพียงความสวยงาม แต่เน้นการสร้างประสบการณ์เชิงประจักษ์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเกิดความสังเวช (ความตระหนักรู้ในสัจธรรม) โดยการจำลองสังเวชนียสถานทั้ง 4 ตำบล รวมถึงเหตุการณ์ถวายพระเพลิงและรอยพระพุทธบาทจำลอง อีกทั้งยังทำหน้าที่ในการเล่าเรื่องราวพระพุทธประวัติผ่านงานศิลปกรรมภายในวัดให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และมีความเชื่อมโยงบริบทกับชื่อวัดคือ “ลัฏฐิกวัน” (สวนตาลหนุ่ม) และการปลูกต้นตาลล้อมรอบ เป็นการออกแบบที่ใช้ภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อสร้างบรรยากาศที่สอดคล้องกับเรื่องราวในพระพุทธประวัติ

การถ่ายทอดเรื่องราวในพระพุทธประวัติสู่สถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม จากการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจในเชิงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (vernacular architecture) คือการเปลี่ยนผ่านของลักษณะทางกายภาพที่ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่มีนัยสำคัญอยู่ในการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังนี้

การวางผังและลำดับการเข้าถึง (sequence) พื้นที่ภายในวัดลัฏฐิกวัน แสดงให้เห็นความน่าสนใจในการออกแบบและความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์และพระพุทธประวัติ ทั้งนี้ จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์พระภิกษุสงฆ์และชาวบ้านในชุมชนพบว่า ทางเข้าหลักของวัดตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก ซึ่งสอดคล้องกับเส้นทางสัญจรโบราณที่ใช้เดินทางผ่านห้วยชะโนด ซึ่งสะท้อนถึงการตอบสนองต่อสภาพภูมิศาสตร์และการคมนาคมในอดีต อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดลำดับพื้นที่ภายในวัด

จากหลักฐานที่ปรากฏในหนังสืออนุสรณ์บ้านชะโนด อายุครบ 300 ปี : ประวัติบ้านชะโนด ระบุว่า พระครูบุ นันทวโร ได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารหลักในระยะแรก โดยหันหน้าไปทางทิศตะวันตก คือ สิม (อุโบสถ) ต่อมาจึงมีการก่อสร้างพระธรรมเจดีย์ รวมถึงโบราณสถานและโบราณวัตถุอื่น ๆ ภายในวัด คือ สังเวชนียสถาน จึงสันนิษฐานว่า เหตุผลที่การจัดวางอาคารภายในวัดมีลักษณะกระจายตัวและมิได้ยึดรูปแบบการหันทิศอย่างเป็นระบบที่ชัดเจน คือ เป็นการจัดลำดับและการพัฒนาพื้นที่ภายในวัดที่มีลักษณะเป็นลำดับขั้น โดยยึดอาคารสิม (อุโบสถ) ซึ่งเป็นอาคารศูนย์กลางและมีการเพิ่มเติมองค์ประกอบทางศาสนาโดยรอบในระยะถัดมา โดยการให้ความสำคัญกับทางเข้าหลักและทางสัญจรภายในวัด

เมื่อพุทธศาสนิกชนเดินเข้าสู่พื้นที่วัดจากทางเข้าหลักด้านทิศตะวันตก ศาสนสถานที่ปรากฏแก่สายตาและการรับรู้เป็นอันดับแรกคือ “ศาลาประติมากรรมปูนปั้นตอนปรินิพพาน” ซึ่งเป็นเหตุการณ์สุดท้ายในพระพุทธประวัติ สันนิษฐานว่า การจัดวางลำดับเช่นนี้สะท้อนแนวคิดการออกแบบเชิงสัญลักษณ์ให้เกิดประสบการณ์แบบย้อนลำดับ (reverse sequence) โดยเริ่มต้นจากสัจธรรมสูงสุดของชีวิต คือความไม่เที่ยงและการดับขันธ์ อันมีบทบาทในการกระตุ้นให้ผู้เข้าสักการะเกิดความ “สังเวช” หรือความตระหนักรู้ในสภาวะธรรม ก่อนที่จะเคลื่อนผ่านไปสู่พื้นที่และศาสนสถานอื่น ๆ ภายในวัด ซึ่งลำดับการรับรู้ดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการจัดวางเชิงกายภาพเท่านั้น หากยังเป็นการออกแบบประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับเรื่องราวในพระพุทธประวัติอีกด้วย

สังเวชนียสถาน	รูปแบบพื้นที่เดิม (Landscape)	การพัฒนาสู่สถาปัตยกรรม (Architecture)	นัยสำคัญทางพระพุทธศาสนา
ประติมากรรมปูนปั้นตอนประสูติ และตอนตรัสรู้	พื้นที่กลางแจ้ง (Open Space) เน้นความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม	การสร้างศาลาและวิหารคลุมในภายหลังเพื่อการอนุรักษ์ประติมากรรม	สะท้อนภาพเหตุการณ์ในพระพุทธประวัติที่เกิดขึ้นในป่า (ธรรมชาติ)
สิม (อุโบสถ) ตอนปฐมเทศนา	-	สิม (อุโบสถ) พื้นที่ปิดล้อมที่มีความศักดิ์สิทธิ์สูงสุด ใช้ในการทำสังฆกรรม	การประดิษฐานประติมากรรมปูนปั้นพระพุทธรูป และพระปัญจวัคคีย์ สะท้อนถึงจุดเริ่มต้นของการแสดงพระธรรม และการอุปสมบทพระภิกษุองค์แรกหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
ศาลาประติมากรรมปูนปั้นตอนปรินิพพาน	-	ศาลาโถง (Semi-Outdoor)	การเข้าถึงได้ง่าย เพื่อให้พุทธบริษัทพิจารณาความสังเวช หรือความไม่เที่ยง (อนิจจัง)

ภาพ 6 แสดงการถ่ายทอดเรื่องราวพระพุทธประวัติสู่สังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานของวัดลัฏฐิกวัน

ที่มา : ผู้วิจัย, 2569

การจัดวางประติมากรรมปูนปั้นแบบลอยตัวกลางแจ้งในตอนประสูติและตอนตรัสรู้ในระยะแรกนั้น สะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธประวัติไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงสถาปัตยกรรม แต่ถูกผสานเข้ากับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติโดยใช้วิธีการเก็บรักษา “ภูมิทัศน์ดั้งเดิม” อาทิ เนินดิน ต้นไม้ และทางเดิน เพื่อเป็นตัวกำหนดจังหวะการรับรู้ของพุทธบริษัทที่เข้ามาภายในวัด สันนิษฐานว่า สอดคล้องกับแนวคิดดั้งเดิมในพระพุทธประวัติ อาทิ ลุมพินีวัน หรือสาลวโนทยาน การออกแบบพื้นที่ลักษณะนี้ช่วยส่งเสริมการเชื่อมโยงตนเองของผู้เข้าชมกับพื้นที่ เนื่องจากผู้เข้าชมสามารถเดินแทรกซึมไปในระหว่างประติมากรรมปูนปั้นและที่ว่างรอบอาคารได้โดยตรง ทำให้เกิดประสบการณ์เชิงพื้นที่ (spatial experience) ที่เปลี่ยนจากเพียงผู้ชมเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อบริบทภายในวัดรวมถึงสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป พื้นที่เหล่านี้จึงได้วิวัฒนาการสู่การเป็นงานสถาปัตยกรรมในเวลาต่อมา

อัตลักษณ์ของสังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสาน จากการศึกษาพบว่า วัดลัฏฐิกวันสามารถสะท้อนภาพของสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานได้อย่างชัดเจน โดยมีลักษณะเด่นคือความเป็นอิสระในการสร้างสรรค์สูง งานประติมากรรมปูนปั้นของวัดแห่งนี้แสดงให้เห็นถึงศิลปกรรมพื้นถิ่นที่ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก เพื่อให้เห็นภาพเหตุการณ์ในพระพุทธประวัติ มากกว่าการยึดถือสัดส่วนอันสมบูรณ์แบบประเพณีนิยม อาทิ ประติมากรรมปูนปั้นขนาดใหญ่ที่มีความแปลกตา มีท่าทางและอิริยาบถอย่างอิสระ ประติมากรรมปูนปั้นรูปพระพรหมกำลังถวายฉลองพระบาทแด่เจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งฉลองพระบาทในบริบทของเครื่องราชกกุธภัณฑ์นั้นหมายถึง แผ่นดินอันเป็นที่รองรับเขาพระสุเมรุราช และเป็นที่อาศัยแก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายทั่วแว่นแคว้นขอบขัณฑสีมา (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2567) รวมถึงประติมากรรมปูนปั้นเทพยดาหรือกษัตริย์ที่ปรากฏในเครื่องแต่งกายแบบพื้นเมืองที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

สรุปผลการศึกษา

แนวคิดหลักในการออกแบบสังเวชนียสถานสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานของพระครูบุ นันทวโร ณ วัดลัฏฐิกวัน มิได้เป็นเพียงการสร้างสรรค์พุทธสถานเพื่อความสวยงามเท่านั้น หากเป็นการใช้สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเป็นเครื่องมือสื่อสารหลักธรรมให้เห็นในเชิงประจักษ์ โดยท่านเป็นพระภิกษุผู้ทรงความรู้ทางพระธรรมและงานช่างอย่างแตกฉาน การออกแบบจึงสะท้อนพุทธวิธีการสอนพระธรรม โดยการพิจารณาย้อนกลับจากปลายทางสู่ต้นเหตุ ซึ่งปรากฏชัดในการวางลำดับพื้นที่แบบย้อนกลับ (reverse sequence)

ที่กำหนดให้พุทธศาสนิกชนเข้าสู่พื้นที่ทางทิศตะวันตกของวัดและเผชิญกับเหตุการณ์ปรินิพพานในพระพุทธประวัติเป็นลำดับแรก กระบวนการนี้ทำหน้าที่กระตุ้นให้เกิดความ “สลดสังเวช” และตระหนักถึงความไม่เที่ยงของสังขารตามสัจธรรมสูงสุดของชีวิต ก่อนที่จะเคลื่อนผ่านไปสู่อดีตลำดับเหตุการณ์อื่น ๆ ในพระพุทธประวัติ เพื่อความเข้าใจในเหตุและผลของธรรมอย่างลึกซึ้ง

จากการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ว่าง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมพบว่า มีการจัดการพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญในแต่ละเหตุการณ์ โดยในตอนประสูติและตรัสรู้ สะท้อนแนวคิดการใช้ภูมิสถาปัตยกรรม ที่จัดวางประติมากรรมในที่ว่างกลางแจ้งเพื่อจำลองบรรยากาศธรรมชาติในเรื่องราวพระพุทธประวัติ ก่อนจะเปลี่ยนผ่านสู่การใช้สถาปัตยกรรมปกคลุมเพื่อการอนุรักษ์ในภายหลัง ขณะที่ตอนปฐมเทศนาเป็นการผสานงานศิลปกรรมเข้ากับสิม (อุโบสถ) ที่เป็นอาคารสถาปัตยกรรมปิดล้อม เพื่อเน้นความสำคัญของอาคารประธานของวัดที่สัมพันธ์กับการประกาศธรรมและการเกิดสังฆกรรม และตอนปรินิพพาน มีการใช้ระนาบของผนังและหลังคาในลักษณะสถาปัตยกรรมกำหนดทิศทาง เพื่อลดทอนสิ่งเร้าภายนอกและบีบอัดการรับรู้ให้มุ่งตรงสู่ประติมากรรมพระพุทธรูปปางไสยาสน์ อันเป็นการใช้พื้นที่เพื่อส่งเสริมสภาวะจิตให้ตระหนักถึงความดับไปของเหตุและผลอย่างเป็นรูปธรรม

งานศิลปกรรมสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานที่ปรากฏในวัดลัฏฐิกวัน แสดงอัตลักษณ์เฉพาะ โดยให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระในการสร้างสรรค์ ทั้งในด้านรูปแบบและกระบวนการนำเสนอ ผ่านงานประติมากรรมปูนปั้นลอยตัวที่ถ่ายทอดเหตุการณ์ในพระพุทธประวัติด้วยท่วงท่าและอิริยาบถที่หลากหลาย ลวดลายประดับมีลักษณะของศิลปะพื้นบ้าน และการกำหนดสัดส่วนรูปทรงมิได้ยึดตามหลักกายวิภาค โดยพระพุทธรูปปรากฏพุทธลักษณะเฉพาะ ได้แก่ พระเศียรขนาดใหญ่และพระโอษฐ์กว้าง ขณะที่ประติมากรรมรูปเทพยดาและกษัตริย์แสดงผ่านเครื่องแต่งกายแบบพื้นเมือง องค์ประกอบดังกล่าวสะท้อนลักษณะเฉพาะของสกุลช่างพื้นถิ่นอีสานในฐานะรูปแบบทางศิลปกรรมที่สัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นคุณค่าด้านการเรียนรู้พระธรรมผ่านพระพุทธประวัติ โดยการจำลองสังเวชนียสถานในพื้นที่เดียวกัน ทำให้พุทธบริษัทในชุมชนท้องถิ่นสามารถเข้าถึงประสบการณ์การรับรู้เชิงประจักษ์ได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้การใช้ต้นตาลและภูมิสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับชื่อวัด “ลัฏฐิกวัน” เป็นตัวอย่างของการเชื่อมโยงเชิงสัญลักษณ์ระหว่างชื่อวัด เนื้อหาในพระพุทธประวัติ และภูมิทัศน์ท้องถิ่น ทำให้เกิดบรรยากาศที่มีความหมายและยืนยันรากเหง้าวิถีชีวิตของชุมชน

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2522). *จดหมายเหตุการบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุพนม พ.ศ. 2522*. คณะกรรมการดำเนินงานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในองค์พระธาตุพนม.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2567, 4 พฤษภาคม). *เครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องแสดงสถานะพระราชา ย้อนรากอิทธิพลอินเดียสู่รัตนโกสินทร์.* https://www.silpa-mag.com/history/article_32413

ไกรฤกษ์ ดวงดี. (2557). รูปแบบล้านช้าง–ล้านนาในสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย. *หน้าจั่ววารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 4*, 90–99. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA/article/view/16486

คณะกรรมการจัดงานสมโภช 300 ปี วัดลัฏฐิกวัน บ้านชะโนด อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร. (2530). *หนังสืออนุสรณ์บ้านชะโนดอายุครบ 300 ปี : ประวัติบ้านชะโนด*. คณะกรรมการ.

ฉวีวรรณ สกุลสุพิชญ์, พระสุขวฑฺฒโน (สุขสันติ์), และพระวชิรเวที (สายเพชร). (2568). รูปแบบการบูชาสังเวชนียสถานในพระไตรปิฎก. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 9*(1), 76–86.

ติ๊ก แสนบุญ. (2558). *ศิลปะงานช่างสถาปัตยกรรมพื้นเมืองอุบล : รายงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*. คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. https://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/localinformation/?p=4666

ทวีวัฒน์ จิตติเวทย์กุล. (2564). สังเวชนียสถาน : วิสัยทัศน์เพื่อการจัดการองค์กรอย่างยั่งยืน. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 4*(2), 522–534.

เบญจพร คล้ายเกตุ. (2564). *รอยพระพุทธบาทที่พระธาตุเชิงชุม*. กรมศิลปากร. https://www.finearts.go.th/storage/contents/2021/03/detail_file/k6CgJMEv5I3WKm2faTvWF3aiyNqK4PrvLE3iPyKg.pdf

วิภา จิรภาไพศาล. (2568, 12 ตุลาคม). *ทำไม “ปางมารวิชัย” จึงเป็นปางที่วัดส่วนใหญ่นิยมสร้างเป็นพระประธาน?* ศิลปวัฒนธรรม. https://www.silpa-mag.com/culture/article_147086

สำนักศิลปากรที่ 9 อุบลราชธานี. (ม.ป.ป.). *วัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร*. กรมศิลปากร. https://www.finearts.go.th/fad9/view/34031

Geary, D., & Shinde, K. (2021). Buddhist pilgrimage and the ritual ecology of sacred sites in the Indo-Gangetic region. *Religions, 12*(6), 385. https://doi.org/10.3390/rel12060385